

BOSHQARUV HISOBIDA REJALASHTIRISH VA BYUDJETLASHTIRISH

Rahmatullayev Feruz Yusuf o'g'li

Toshkent moliya instituti

Magistratura 2-bosqich Buxgalteriya hisobi kafedrasida

Annatsiya: Ushbu maqolada ,boshqaruv hisobida rejalashtirish va byudjetlashtirish haqida kerakli ma'lumotlar va fanning predmeti haqida so'z boradi..

Kalit so'zlar: Bozor mexanizmlari, tannarxini boshqarish, investitsiya loyihalar,

Аннотация: В статье обсуждаются необходимые сведения о планировании и бюджетировании в управленческом учете и предмете науки.

Ключевые слова: рыночные механизмы, управление затратами, инвестиционные проекты

Annotation: This article discusses about the necessary information about planning and budgeting in management accounting and the subject of science.

Keywords: Market mechanisms, cost management, investment projects

Kirish: Tashkilotlar faoliyati ichki iqtisodiyotga xos bo'lgan o'zgaruvchan tashqi muhitda amalga oshiriladi. Moliyaviy oqimlarni va natijalarni rejalashtirish, buxgalteriya hisobi va nazorat qilish uchun samarali texnologiyalarni qo'llash orqali yuqori tijorat xavflarini kamaytirish mumkin. Samarali moliyaviy menejment texnologiyalarining mavjudligi, birinchi navbatda byudjetlashtirish har qanday korxonaning hayotiylikini belgilovchi omilga aylanmoqda.

Byudjet tizimini o'zi yangi emas. Bozor iqtisodiyotining shakllanishi sharoitida hamma narsani rejalashtirgan va taqsimlagan "markaz" bozorga almashtirildi. Endi korxonaning o'zi ehtiyojlarni hisobga olgan holda o'z faoliyatini rejalashtirmoqda. Agar ilgari rejalashtirish asosan jismoniy nuqtai nazardan amalga oshirilgan bo'lsa, hozir xarajat ko'rsatkichlarida rejalashtirish dolzarb bo'lib qolmoqda. Sovet

iqtisodchilari ratsion va xarajatlarni belgilash, resurs chegaralarini belgilash borasida ijobiy tajriba to'plashdi. Ushbu tajribani qo'llash kerak, ayniqsa bugungi kunda ko'plab rivojlanayotgan kompaniyalar ushbu sohadagi sobiq Sovet davlatlarining korxonalaridan ancha orqada qolishganligi sababli. Ammo rejalashtirish funksiyasini endi biz o'zimiz amalga oshirishimiz kerak, bugungi kunda korxonalar samarali rejalashtirish va rejalarning amalga oshirilishini nazorat qilmasdan, o'zini o'zi boshqarish tizimiga aylanmoqda. Byudjetlashtirish - Bu natijalar byudjet tizimi tomonidan tuziladigan korxonaning kelajakdagi faoliyatini rejalashtirish jarayoni. Odatda, byudjetlashtirish operatsion rejalashtirishning bir qismi sifatida amalga oshiriladi. Kompaniyaning strategik maqsadlaridan kelib chiqqan holda, byudjetlar tashkilotning ixtiyorida iqtisodiy resurslarni taqsimlash muammolarini hal qiladi. Byudjetlashtirish beradi miqdoriy aniqlik kompaniyaning mavjudligi uchun tanlangan istiqbollari. Bunday sharoitda buxgalteriya hisobi amaliyotining istiqbolli yo'nalishlaridan biri, uning muhim tarkibiy qismi hisoblangan boshqaruv hisobining ahamiyati beqiyos darajada ortib boradi. Binobarin, boshqaruv hisobi korxonaning faoliyatini tezkor va istiqbolli boshqarishda asosiy o'rinlardan birini egallashi, xalqaro standart talablariga to'liq muvofiq kelishi, xarajatlar va mahsulot tannarxini boshqarish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkoniyatlarini aniqlashi lozim. Boshqaruv hisobi yangicha talqinda to'rtta o'zaro uzviy bog'liq bolgan: byudjetlashtirish (boshqaruv hisobi tizimida rejalashtirish), xarajatlar hisobi va mahsulot tannarxini kalkulyatsiya qilish, javobgarlik markazlari bo'yicha segmentar hisob va hisobot, ichki xo'jalik bo'linmalari o'rtasida transfert bahoni shakllantirish kabi qismlardan iborat.

Asosiy qism: Boshqaruv hisobi:— bu bozor munosabatlari zaruriyati bilan paydo bo'lgan, korxonaning va uning turli bo'g'inlaridagi tarkibiy tuzilmalarining faoliyati yuzasidan taktik va strategik boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun xarajatlar va daromadlar to'g'risidagi axborotni taqdim etuvchi;

— korxonaning hisob siyosatiga muvofiq yuritiladigan, tarkibiga korxonaning moliyaviy-xo'jalik faoliyatini byudjetlashtirish, investitsiya loyihalarini tahlil qilish, xarajatlarni hisobga olish va mahsulot tannarxini kalkulyatsiya qilishning ilg'or usullarini qo'llash,

javobgarlik markazlari bo'yicha segmentar hisobot tuzish, ichki xo'jalik bo'linmalari o'rtasidagi muomalalarda foydalaniladigan transfert baholarini shakllantirish;

— evolyutsion yo'l bilan rivojlanib boruvchi ichki xo'jalik hisobining sintetik tizimi, bir nechta iqtisodiy fanlar majmuasida tug'ilgan kompleks fandır.

Korxonalarda boshqaruv hisobini samarali yuritishga dastlabki va yig'ma hujjatlarning aylanish tezkorligi, qabul qilingan ichki hisobot shakllari, ulam i tuzish davriyligi hamda taqdim qilish muddatlari, axborotlar tizimini takomillashtirishga mosligi ta'sir qiladi. Boshqaruv hisobida hujjatlashtirish va inventarizatsiya, baholash va kalkulyatsiya, schetlar va ikkiyoqlama yozuv, balans va hisobot kabi moliyaviy hisob usullarining barcha elementlaridan foydalaniladi. Bundan tashqari, unda iqtisodiy tahlil, iqtisodiy-matematik va statistik usullar ham keng qo'llaniladi. Boshqaruv hisobi an'anaviy buxgalteriya hisobi, operativ-texnik va statistika hisobi hamda iqtisodiy tahlilning ko'pgina unsurlaridan foydalanadi.

Boshqaruv hisobining samarali tashkil etilishi va yuritilishi o'z vaqtida oqilona boshqaruv qarorlari qabul qilish, korxonada faoliyatini rejalashtirish, tahlil va nazorat qilish imkonini berib, ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi. Odatda, korxonalarda boshqaruv hisobi quyidagi faoliyat turlari bo'yicha yuritiladi:

- ta'minot-tayyorlov faoliyati;
- ishlab chiqarish faoliyati;
- moliya-tijorat faoliyati;
- tashkiliy faoliyat.

Korxonalarda ta'minot-tayyorlov faoliyati takror ishlab chiqarish jarayonini tashkil etish va uning uzluksizligini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu sababli, mazkur sohada dastlabki boshqaruv axborotlari yig'iladi va qayta ishlanadi.

Boshqaruv hisobi axborotlarini shakllantirishda ishlab chiqarish faoliyati muhim o'rin tutadi. Unda ishlab chiqarish xarajatlari tarkibi, o'zgarishi, ularning javobgarlik markazlari bo'yicha hisobini tashkil qilish, shuningdek, xarajatlar hisobi va tannarx kalkulyatsiyasini yuritish, sarflangan xarajatlar bo'yicha chetlanishlarni hisobga olinadi. Moliya-tijorat faoliyatida esa korxonada iqtisodiy bo'linmalari (segmentlari) bo'yicha sotish, ma'muriy xarajatlar byudjeti tuziladi va ularning

bajarilishi nazorat qilinadi. Byudjet modelining shakllanishi korxonada faoliyatining o'ziga xosligi va turiga bog'liq. Ammo uni yaratishda hamon o'sha tamoyillar qo'llanilmoqda.

1. Byudjet integratsiyasi. Samarali rejalashtirishni ta'minlash uchun byudjetlarning ko'p turlarini yaratish mumkin: operatsion va moliyaviy. Ular har bir markaziy federal okrug uchun alohida tuzilishi mumkin. Lekin ularning barchasi o'zaro bog'liq va umumiy byudjet tizimiga birlashtirilgan. Bosh reja - bu kompaniyaning jamlangan byudjeti.

2. Muvofiqlik printsiipi. Barcha byudjetlar ma'lum qoidalarga muvofiq tuziladi va bir -biri bilan bog'liq. Asosiysi, operatsion byudjetlar bo'lib, ularning ko'rsatkichlari umumiy daromadlar va xarajatlar byudjetida umumlashtiriladi, ba'zan esa foyda va zararlar byudjeti deb ataladi. Uning asosida byudjetlarning moliyaviy turlari tuziladi: Pul oqimi byudjeti, prognoz balansi, kapital byudjeti.

3. Byudjetlashtirish tizimi me'yoriy -huquqiy hujjatlar asosida (ma'lum me'yor va standartlar) amalga oshiriladi.

4. Oxir-oqibat byudjet tuzish. Konsolidatsiyalangan byudjet korxonada rejalarining barcha turlarini birlashtiradi, ularning barchasi bir -biri bilan bog'liq.

5. Uslubiy taqqoslash. Byudjetning barcha turlarini tuzishda yagona metodologiya va yondashuvlar qo'llaniladi. Bu taqqoslanadigan ko'rsatkichlar bo'yicha rejalarining bajarilishini sifatli tahlil qilish va nazorat qilish uchun zarur.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda tashkiliy faoliyat bo'yicha boshqaruv hisobini tashkil qilish alohida bo'linmalar menejerlari zimmasiga xarajatlar hajmi, ularning samaradorligi to'g'risidagi axborotlarni shakllantirish vazifasini yuklaydi.

Bunda ishlab chiqarish zararsizligi nuqtasining dastlabki hisob-kitoblari amalga oshiriladi, o'zgaruvchan, doimiy xarajatlar va foyda o'rtasidagi aloqadorlik tahlil qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "Buxgalteriya hisobi to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Qonuni. 1996- y. 30 avgust.
2. "Axborotlashtirish to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Qonuni. 2003-

yl. 11 dekabr.

3. O'zbekiston Respublikasi Buxgalteriya hisobi Milliy Standartlari.-T.:O'z. BAMA. 1999.

4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 5 fevraldagi "Mahsulot (ish va xizmat)lar tannarxiga kiritiladigan, mahsulot (ish va xizmat)lami ishlab chiqarish va sotish xarajatlari tarkibi hamda moliyaviy natijalami shakllantirish tartibi to'g'risidagi Nizomni tasdiqlash to'risida"⁵⁴-sonli qarori (2003-yil 25 dekabrda 567-sonli qaror asosidagi o'zgartishlar bilan).